

biti i na knjigama jer je Josip Torbarina napisao: “[Knjige su] u baršunastim uvezima s mjedenim šarkama.”

Ta višeznačnost ne smeta mnogo jer se upotrebljava u različitim surječjima, ali valja reći da je najbolja zglobnica. Nevo-

lja je samo što je rijetka po upotrebi. Odgovor dakle ne može biti jednoznačan, ali ipak može biti prilično određen: Za taj pojam najproširenija je hrvatska riječ šarka, a najbolja je zglobnica.

Stjepan Babić

OSVRTI

PREGLED NOVIJIH JEDNOJEZIČNIH RJEČNIKA HRVATSKOGA JEZIKA

nekad su Hrvati imali jednu od najbogatijih leksikografija, ali je nakon pobjede hrvatskih vukovaca sve to palo u zaborav, navodio se samo Karadžićev *Srpski rječnik*, Vuk pa Vuk, ponešto Broz-Ivekovićev *Rječnik hrvatskoga jezika*, koji je bio malo proširen Karadžićev rječnik, i to kao da je bilo sve. Ne ću spominjati što je sve palo u zaborav, što je sve prešućivano, ali da je prešućivano mnogo, i to s nepravom, pokazalo je prošlo, jugoslavensko vrijeme. No nije mnogo bolje ni u naše vrijeme. Stečene navike kao da predugo traju. Svakomu bi hrvatskomu jezikoslovcu trebalo biti jasno da je taj zaborav starijih hrvatskih rječnika neopravdan i trebalo bi posebno nastojati da se otrgnu iz zaborava gdje god treba i gdje god se može. Koliko znam jedino to sustavno čini prof. Stjepko Težak.

Može tko reći da i nije potrebno toliko zagledati u starije hrvatske rječnike, da je tu *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Akademijin rječnik, kraticom AR, koji je izlazio stotinu godina, od 1882. do 1976., a obuhvaća oko 250 000 riječi. Za nj su ispisani svi stariji hrvatski rječnici, ali jezikoslovci baš mnogo ni u njega ne zagledaju, a o drugima stručnjacima i ne-

stručnjacima da i ne govorimo, neki zaziru od njega već i zbog naslova, iako je AR nepresušno, neiscrpno vrelo hrvatskih jezičnih podataka za razdoblje do 1850., a i za novije.

A neki malo zagledaju i navode i one novije rječnike u koje bi trebalo zagledati, koje bi trebalo navoditi. Zbog toga i pišem ovaj članak da podsjetim njih i hrvatske naobražene slojeve na novije rječničko bogatstvo koje imamo i koje nije malo.

Kad je 1991. izašlo prvo izdanje Anićeva *Rječnika hrvatskoga jezika*, RHJ, onda je isticano da je to prvi jednojezični rječnik nakon sto godina, nakon Broz-Ivekoviće-va, koji je izašao 1901., što u jednom smislu i jest istina, ali nije potpuna jer je 1985. počeo izlaziti *Rječnik hrvatskoga književnoga jezika od Preporoda do I. G. Kovačića* Julija Benešića i dosad je izašlo 12 svezaka do riječi *rzati*, što znači da nije dovršen, ali onoliko koliko jest, neiscrpno je vrelo podataka, pravi je rudnik u onome što donosi, a opet ga malo tko navodi, što znači da malo tko u njega i zagleda.

Gotovo je potpuno pao u zaborav *Rječnik hrvatskosrpskoga književnog jezika* dviju Matica, iako on nije mnogo lošiji u opisu hrvatskoga jezičnoga stanja od Anićeva, a da nije bilo njega, ne bi bilo ni Anićeva. Rječnik dviju Matica jest rječnik dvaju jezika, hrvatskoga i srpskoga, ali ne poredbeno kao u drugim dvojezičnicima, nego pomiješano, ali se u njemu hrvatsko

jezično stanje može odčitati bar kao i u Anićevu jer se po potvrdama može ocjenjivati što je hrvatsko, a što nije. Jest, on je u hrvatskome izdanju 1967. izašao samo od A do K (Adok), ali je u srpskohrvatskome izdanju izašao do kraja i bitno nije mijenjan prema prva dva sveska. Istina on nije jednostavan za širu upotrebu, ali ga ni jezikoslovci ne navode ili ne navode dovoljno, a to je na njihovu štetu i na štetu onoga o čemu pišu jer donosi i hrvatske podatke.

U odabiranju hrvatskoga blaga još je bolji *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* Srpske akademije nauka i umetnosti, RSANU, koji zbog naslova i izdavača budi neugodne asocijacije pa ga nitko i ne navodi, ali valja naglasiti da je to veoma koristan rječnik i za hrvatske potrebe. Počeo je izlaziti 1959. i dosad je izašlo 16 svezaka, do riječi *odvrzivati*, svaki svezak ima oko 800 stranica, dakle dosad oko 12 000, a to već samo po sebi pokazuje njegovu opsežnost. Kao što rekoh, on je u pogledu odčitavanja hrvatskih podataka još bolji od rječnika dviju Matica jer ima veliko obilje hrvatskih potvrda tako da pruža dragocjene hrvatske podatke onima koji se njime služe. Da navedem samo jedan primjer. Riječ košara ima dvije natuknice, košara¹ i košara², a prva deset značenja s time da prvo ima tri podznačenja, a drugo 4. Druga natuknica ima samo jednu potvrdu (iz Like), a prva 38, od toga 17 hrvatskih, 17 srpskih, 1 crnogorsku, dvije iz Bosne (Visoko, Zenica), jednu iz Borbe 1951., a sve s točno naznačenim izvorima. Tako primjer *Svaka od njih [žena] – s djecom živi u posebnoj kući, to su okrugle, slamom pokrivene košare, vrijedne kakovih pet franaka* (Maž. F. 2, 153). U dijelu *Izvori i njihove skraćenice* piše da to znači da je primjer iz knjige Frana Mažuranića, *Od zore do mraka*, Zagreb,

1927. Zaista, ako uzmete u ruku tu Mažuranićevo knjigu na 153. stranici naći ćete tu rečenicu. Usput da spomenem da je jezik u primjerima pouzdan, za razliku od rječnika dviju Matica gdje nije, a bit će da ni u Benešićevu rječniku nije uvijek doslovice prepisan.

Takvoga rječnika za suvremeni hrvatski jezik još nemamo, takav je za prošlost AR. Kad ćemo mi dobiti takav rječnik, teško je reći. Brzo ne ćemo.

Ladanov *Osmojezični enciklopedijski rječnik*, OER, počeo je izlaziti 1987. i dosad su izašla četiri sveska, do kraja slova o. Kao što mu naslov kazuje, to je osebujan rječnik, i nije dovršen, ali zbog svojega opsega veliki je to rječnik, a što se tiče značenja dosad obuhvaćenih riječi, veoma je pouzdan rječnik u koji je dobro zagledati i kad su samo hrvatske riječi posrijedi. Pozitivno sam ocjenio njegov prvi svezak, u 37. godištu Jezika, a njegova se vrijednost u posljednje vrijeme samo povećala.

Kad se 2000. godine pojavio *Rječnik hrvatskoga jezika*, kraticom opet RHJ, pod uredništvom Jure Šonje, dobili smo novi cjeloviti rječnik, prilično pouzdan u svojim podacima, jer ga je radilo pedesetak stručnjaka različitih struka, i dobro je zagledati u nj zbog njegova odnosa prema hrvatskoj normi, ali i zato da upozoravamo na ono što nije u njemu dobro da bi u novim izdanjima bio što bolji jer već prvim svojim izdanjem ima sve uvjete da postane osnovni hrvatski rječnik.

U ovome pregledu ne smijemo nikako prešutjeti jednosveščani *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, HER, koji je nadmašuje sve jednosveščane rječnike i svojom sveobuhvatnošću i svojom težinom. Tu na jednom mjestu možemo naći gotovo sve što tražimo i rijetko ćemo za njim uzalud posegnuti. To je mehanički spoj Anićevo *Rječnika hrvatskoga jezika* i Anić-Gold-

steinova *Rječnika stranih riječi*, ali i s drugim obilnim dopunama, među kojima se ističe onomastička građa i etimologije. Zbog mehaničkoga spajanja osnovnih rječnika koji ga tvore i dopuna dobrih stručnjaka kao što su Dunja Brozović-Rončević i Ranko Matasović i zbog nezgodnoga spoja abecednoga poretka i semantičkih gnijezda općenito se može reći da je to rječnik bez leksikografske i hrvatske duše. Zbog toga je nestručnjacima teško naći pojedine riječi kad su u rječnik unošene kojekako, često bez veze s abecednim redom, ali mogu naći dobrih podataka, posebno u naglasku i onomastici pa i u etimologiji, iako ona često ide predaleko za ovu vrstu rječnika. A i njegova težina od 4,5 kg otežava lako služenje njime pa je jednosveščanost samo formalne naravi, na njegovu štetu.

U ovome pregledu treba spomenuti još jedan rječnik koji često može pružiti dobre podatke. To je *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, RHKKJ. Dosad je u devet svezaka došao do riječi *pedesetoletni*. To dakle nije rječnik današnjega općehrvatskoga književnoga jezika, ali je u odmjeravanju hrvatskosti pojedinih riječi dobar orijentir.

U ovome pregledu nisam spominjao dvojezične rječnike iako je naša dvojezična leksikografija veoma bogata i dvojezičnici su nam u velikoj mjeri naknađivali nedostatak jednojezičnih. Dvojezičnici i danas veoma mnogo pomažu u nalaženju potrebnih podataka, ali je njihov prikaz poseban zadatak. Ipak ću u ovome pregledu napraviti jednu iznimku. U uvodniku i glavnom članku prošloga broja *Jezika* spomenut je i prikazan Dragutin Parčić i njegovo djelo, ali zbog velikoga zaborava njegova rada potrebno je ovdje istaknuti njegove rječnike, *Rječnik hrvatsko-talijanski* u tri izdanja, *Rječnik talijansko-slo-*

vinski (hrvatski), u dva izdanja, koji su veoma opsežni i izvrsni, ali često zaboravljeni jer su pisani u skladu s tekovinama i načelima zagrebačke filološke škole, što bi im danas trebala biti prednost, ali mnogi u njih ne zagledaju i kad bi trebalo i kad bi našli veoma dobrih i korisnih podataka. Prvi je 1995. izašao i u pretisku pa je dostupan, ali se još uvijek njime nedovoljno služimo.

U ovakvu bi pregledu trebalo govoriti još o čestotnim rječnicima, jezičnim savjetnicima, odostražnome rječniku, hrvatskom nacionalnom korpusu, pa i o pravopisima, zatim o specijalnim rječnicima kao što je *Pomorski rječnik* R. Vidovića, leksikoni, enciklopedije, što su bogata vrela u provjeravanju leksičkih podataka o hrvatskome književnome jeziku, ali i to traži drugi ili druge osvrtne, kao što pokazuje idući članak. Iako dakle za hrvatsku leksičku građu, i gramatičku koja ide uz nju, nemamo jedinstvenoga djela na koje bismo se s potpunim pouzdanjem mogli osloniti, ipak imamo toliko dobrih i opsežnih djela da možemo naći gotovo sve što tražimo i s malo više truda doći do dobre ocjene. Zato sam uvjeren da će ovaj podsjetnik pridonijeti svrsi za koju je pisan.

Stjepan Babić

O USAVRŠAVANJU HRVATSKOGA PRAVOPISA Povodom jednoga prigovora

Priručnici se trebaju usavršavati u novijim izdanjima ne samo zbog promjena koje nastaju u svijetu koji opisuju nego i u sebi samima jer je teško u prvome izdanju postići potrebno savršenstvo. Zato se u ocjenama pojedinih djela i kaže da nedostatke treba otklanjati